

УДК 378. 147:504

DOI: 10.31548/hspedagog2021.01.024

СТРУКТУРА ТА КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

ЛАШУЛ В. А., кандидат педагогічних наук, асистент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: lash58095@gmail.com

ORCID 0000-0002-3709-3306

ТИМОФЄЄВ В. А., викладач першої категорії

Київський державний коледж туризму та готельного господарства

E-mail: uebersetzer4@gmail.com

ORCID 0000-0001-6977-6454

Анотація. У даній статті авторами розкривається структурно-компонентний склад етичної компетентності майбутнього перекладача. Він формується на понятті моральної свідомості, принципах професійної етики та певному наборі професійно важливих якостей. На цій основі складено психологічний механізм дії етичної компетентності перекладача, оскільки у нашому дослідженні духовний розвиток перекладача означає усвідомлення ним свого високого призначення у житті, виявлення відповідальності перед теперішніми та майбутніми поколіннями, розуміння складності природи світостворення і постійне прагнення до морального вдосконалення. Мірою духовного розвитку перекладача може бути ступінь його відповідальності за свій фізичний, психічний та соціальний розвиток, та професійно важливі якості.

Ключові слова: компетентність, переклад, етика, мораль, свідомість, освіта, професійно-важливі якості.

Актуальність дослідження.

Однією з форм людського буття є духовність, що є – «вираженням у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити і діяти «для інших».

У традиційно філософському розумінні духовність включає в себе три компоненти: пізнавальний, моральний, естетичний. Їм, у свою чергу, відповідають три духовні цінності: істина, добро, краса, які формують духовне життя людини. Пізнавальна сфера особистості характеризується прагненням до істини, моральна – до добра, естетична до безкорисливості. Діяльність перекладача суспільно зумовлена і при формуванні професійно важливих якостей слід враховувати не лише прагматичні цілі такі як – виховання волі, особистих прагнень (амбіцій),

досягнення результатів в обраній справі, наполегливість, послідовність, системність занять з обраного профілю діяльності, відповідальність за доведення розпочатої справи до кінця, а й духовних та моральних якостей таких як - як доброзичливість, співчуття (емпатію), сумлінність, відповідальність, обов'язковість, справедливість, гідність тощо.

При формуванні морально важливих якостей майбутніх перекладачів важливу роль відіграє викладання професійної етики. Мораль взагалі і є предметом вивчення такої науки як етика. Одним із розділів прикладної етики є професійна етика, яка покликана описати й обґрунтувати особливості моралі різних професійних груп, виходячи із специфіки їхньої діяльності» [4, с. 4].

Аналіз джерел і публікацій.

Аналіз спеціальної літератури виявив

© Лашул В. А., Тимофєєв В. А.

HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY Vol 12(1) 2021

одноставний погляд на визначення поняття «професійна етика». «Професійна етика – це сукупність норм та правил, які регулюють поведінку спеціаліста на основі загальнолюдських моральних цінностей, з урахуванням особливостей його професійної діяльності та конкретної ситуації. Це моральні закони та принципи професійної поведінки спеціаліста, його кодекс честі, виконання якого є питанням совісті людини. Загальна етика вивчає моральні цінності, а професійна – їхнє функціонування у конкретних умовах», зазначають – І. А. Зязюн [3], В. О. Лозовий [4] та Т. В. Мишаткина [5].

Іноземні науковці зазначають, що, по-перше, професійна етика визначає природу професії – В. McDowell [8], «по-друге, вона виступає мірилом професійної надійності» J. Bowman [6] і, по-третє, «у суспільстві поширена думка про кризу професійної етики, оскільки спеціалісти не в змозі надавати соціальні послуги, які відповідають соціальним цінностям» В. McDowell [8].

Поняття «професійна етика», зазначає американська дослідниця S. Ianinska [7], складається з понять «професія» та «етика». «Професія – це заняття, яке регулюється через систематичне, офіційне навчання; вимагає технічних та спеціальних знань та прийняття основних етичних обов'язків; орієнтована на надання послуг» S. Ianinska [7]. «Етика вивчає людську поведінку і визначає дозволене та недозволене в ній» M. G. Velasquez [9].

Термін «професійна етика» вживається у трьох різних, але взаємопов'язаних значеннях – D. Wilkins [10]. «Найчастіше цей термін вживається на позначення етики всіх професій. Згідно з цим розумінням всі професії мають подібні етичні норми та обов'язки, які вимагають особистісної

та професійної цілісності спеціаліста, чесності, надання підтримки іншим людям, поваги демократичних процесів. При другому розуміння професійної етики увага концентрується на певній професії та виділенні нормативних характеристик, властивих лише цій професії. Третє значення терміна вживається при аналізі тих етичних норм, які виявляє спеціаліст, та розгляді їхньої доцільності для певної професії. Загалом, підсумовує D. Wilkins, професійна етика вивчає цінності, обов'язки, види відповідальності, які керують поведінкою спеціаліста» [10, с. 251].

Мета дослідження – розкрити структурно-компонентний склад етичної компетентності майбутнього перекладача, оскільки успішність його діяльності, становлення майбутнього перекладачознавця, як професіонала безпосередньо залежить від рівня сформованості в нього етичної компетентності, яка в свою чергу складається зі структурних компонентів. Дане педагогічне дослідження спрямоване на розкриття та аналіз структурного складу вищезазначеної компетентності.

Результати. «Кожна професійна група має свої етичні обов'язки та норми, розробка яких є неодмінною умовою підвищення професіоналізації діяльності. Кожна поважуюча себе професія має етичні принципи, яких повинен дотримуватися фахівець. Професійна етика знаходить відображення у кодексах спеціаліста. Свої етичні кодекси мають передусім ті професії, представники яких тісно пов'язані у своїй діяльності з іншими людьми. Вони стають неодмінним компонентом професійної компетентності спеціаліста» [5, с. 35].

«Завдання професійної етики в тому, щоб вивчити складовий процес віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально-

професійних нормах, провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню» [4, с. 201]. «Важливим предметом вивчення професійної етики є моральні якості спеціаліста, які забезпечують найкраще виконання професійного обов'язку» [3, с. 137].

«Загальні етичні норми визначаються професійними стосунками, в які потрапляє спеціаліст. В залежності від їхніх видів виділяють типові ситуації професійної діяльності, до якої людина залучається зі своїм суб'єктивним світом почуттів, переживань, прагнень, переконань, моральних оцінок. До системи професійно-моральних стосунків відносять: а) ставлення спеціаліста до об'єкта своєї праці; б) стосунки спеціаліста з колегами; в) ставлення спеціаліста до суспільства. На цій підставі, в етиці перекладача можна виділити стосунки: перекладач-замовник, перекладач-перекладач, перекладач-організація» [4, с. 197–198].

«На базі професійних стосунків розробляють специфічні моральні норми та принципи того чи іншого спеціаліста. Етичний кодекс перекладача традиційно включає принципи конфіденційності, точності, нейтральності тощо (див. нижче).

Розробка професійної етики певного виду діяльності є ознакою її гуманізації. Адже етичні норми та принципи покликані забезпечити моральний характер професійних взаємовідносин. Професійна етика сприяє виробленню у працівника здатності до максимальної моральної орієнтації.

Основою складання загальних та специфічних принципів і норм професійної етики слугують такі

поняття моральної свідомості, як «добро», «справедливість», «обов'язок», «відповідальність», «совість», «гідність і честь», «гуманізм». Вони відображають найсуттєвіші елементи моралі.

Перелічені категорії етики одночасно репрезентують найвищий рівень духовних цінностей, котрі виконують своє призначення за наявності у людині позитивних моральних якостей, або чеснот: альтруїзм, співчуття, милосердя, мужність, віра, вимогливість, мудрість, чесність, чутливість, стриманість, самокритичність і т. д.

Професія перекладача відноситься до тих видів діяльності, наслідки та процеси якої можуть впливати на життя та долі людей. Тому потрібно, щоби питання професійної етики посіли належне місце у системі фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Враховуючи гуманістичну орієнтацію професії перекладача, підсилюються її моральні чинники, що обумовлює потребу у розробці власного морального кодексу.

Моральний кодекс є однією з особливостей професійної етики, до яких також входять вищі моральні цінності, серед яких виділяють професійний обов'язок та відповідальність» [5, с. 7–10]. Моральний кодекс відноситься до спеціально-професійних норм та цінностей.

«Критерієм для виділення принципів професійної етики править система стосунків, в які потрапляє перекладач під час своєї професійної діяльності. Етика міжособистісних стосунків базується на категорії обов'язку – ставленні особистості до суспільства та окремих її членів. Професійна етика розглядає три види обов'язку спеціаліста: по відношенню до інших осіб, себе та структури, в якій він працює.

По відношенню до учасників комунікації перекладач повинен виконувати такі принципи: дотримуватися правил усного спілкування, поважати свободу особистості клієнта і не ображати його гідності. Крім того, перекладач повинен виявляти толерантність, зберігати конфіденційність, ставитися відповідально до своїх обов'язків. Ставлення перекладача до інших осіб включає й систему стосунків «перекладач-перекладач». Моральним обов'язком перекладача є такий принцип солідарності із своїми колегами. Вона включає як надання практичної допомоги у вигляді консультацій, так і підтримку у пошуках замовників. Некоректне ставлення до своїх колег може призводити до конфліктів та небажаних наслідків.

Щодо професійних обов'язків перед самим собою діють такі етичні правила: самокритичність (перекладач заявляє про свої помилки і виправляє їх); самоосвіта (перекладач постійно підвищує свій професійний рівень); принциповість (перекладач відмовляється перекладати за наявності чинників, що суперечать його моральним переконанням); підтримка власного фізичного та психологічного здоров'я.

І, нарешті, стосовно організації-роботодавця перекладач повинен: виконувати внутрішні правила та розпорядок; сприяти підвищенню високопрофесійного та високоморального іміджу фірми» [5].

На нашу думку, специфіка перекладацької діяльності диктує виділення ще одного виду ставлень – це ставлення перекладача до предмету своєї праці, себто тексту, який може бути представлений в письмовій або усній формі. У цьому контексті вимагається повага, увага, ретельність до вихідного тексту, а також точність і повнота при породженні тексту перекладу.

Етика перекладача зобов'язує його до вдосконалення всіх професійних компетентностей: культурна компетентність, яка виявляється у повазі та толерантності до учасників комунікації; мовна, яка передбачає постійне опанування специфічною термінологією з певної царини науки і техніки; предметна (фонова), до якої входить ознайомлення перекладача з найважливішими поняттями певної галузі науки і техніки. Крім того, перекладачеві потрібно стежити за розвитком науки, систематично читати літературу з певної галузі знань. Від рівня володіння перелічених навичок залежить успіх перекладача як професіонала, його кар'єрне зростання. Всі ці вимоги задовольняються за умови безперервного інтелектуального та фізичного *самовдосконалення* перекладача.

Повага до тексту оригінала, його відповідне оформлення, передача всіх частин інформації виявляються у *повноті та точності* перекладу, в усвідомленні перекладачем відповідальності за якість своєї роботи.

До перелічених норм професійної етики перекладача включимо й принцип солідарності з колегами, або *колегіальність*.

У зарубіжній науковій літературі також відсутні серйозні розвідки в галузі професійної етики перекладача. Компанії, що надають перекладацькі послуги регулярно розміщують етичні кодекси перекладача на своїх Інтернет-сайтах [11]. Ми проаналізували цю інформацію, узагальнили її і спробували дати систематичний перелік етичних вимог до діяльності професійного перекладача.

1. Конфіденційність.

Перекладач зобов'язаний зберігати таємницю щодо інформації, яку він отримує під час своєї роботи.

2. Точність та повнота.

Перекладач зобов'язаний здійснювати повний та точний переклад, не допускаючи змін, додавань або опущень вихідної інформації.

3. Безпристрасність.

Перекладач зобов'язаний бути безпристрасним і об'єктивним, стримуючись від власних поглядів.

4. Безкорисливість, або Відсутність зацікавленості.

Перекладач не може прагнути отримати особисту користь з інформації, носієм якої він стає.

5. Професійна ввічливість.

Перекладач зобов'язаний зберігати професійну гідність, бути ввічливим, дотримуватися нейтральності висоти голосу, та виконувати розпорядження замовника.

6. Професійний розвиток.

Перекладач зобов'язаний постійно вдосконалювати свої знання та вміння шляхом самоосвіти, навчання та спілкування з колегами.

Шляхом узагальнення та порівняльного аналізу з перерахованих вище принципів професійної етики перекладача можна виділити ті ж самі компоненти, що ми їх виявили на основі аналізу досліджень вітчизняних науковців. Принципи безпристрасності та безкорисливості суголосні з нейтральністю позиції, яку займає перекладач під час виконання своїх професійних обов'язків. Професійна ввічливість є складовою професійного етикету.

Отже, додавши принцип колегіальності ми маємо такі принципи професійної етики перекладача: конфіденційність, точність та повнота, нейтралітет, етикет, колегіальність, самовдосконалення. Вони складатимуть нормативну базу професійної етики перекладача.

Структурно принципи професійної етики перекладача представлено на рис. 1:

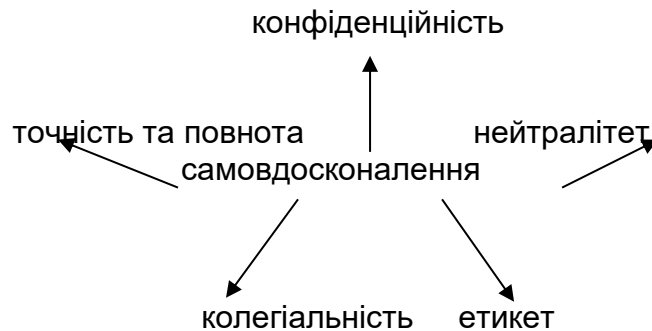

Рис. 1 Принципи професійної етики перекладача

Отже, центральне місце у схемі посідає аспект *самовдосконалення* особистості перекладача. Пояснимо чому. Однією з найважливіших передумов кар'єрного зростання є самоосвіта та самовиховання. Перекладачеві потрібно постійно підвищувати свою кваліфікацію, професійну майстерність, розширювати та поглиблювати ерудицію у різноманітних галузях знань. Суто моральною можна назвати лише особистість із моральним світом, котра виступає як система, що

розвивається, з ознаками прагнення до удосконалення. Тому елемент самовдосконалення впливає на всі принципи професійної етики перекладача. У цій сфері виявляється ставлення спеціаліста до самого себе.

Професійно-перекладацька діяльність перекладача спрямована на створення певного текстового продукту у письмовій або усній формі, за інформативну точність якого перекладач несе повну відповідальність. *Точність та повнота* перекладу неможлива без

професійної майстерності, яка досягається лише за умов постійної роботи над своїм професійним Я. Точність та повнота перекладу визначаються ставленням перекладача до своєї праці. *Нейтралітет*, включаючи принципи безсторонності, безпристрасності, толерантності, об'єктивності, справедливості, є ознакою ставлення перекладача до особистості інших людей, а саме учасників комунікації.

Згадаємо, що перекладач є представником однієї із тих професій, до яких суспільство висуває підвищені моральні вимоги. Адже від моральних якостей перекладача залежить не лише його професійна спроможність, але й доля стосунків учасників комунікації. Тому перекладач несе відповідальність за якість своєї роботи і повинен зберігати *конфіденційність* стосовно змісту матеріалу, що перекладається [1, с. 17].

Ще однією важливою складовою професійної етики перекладача є знання *етикету* як сукупності «правил поведінки, які регулюють зовнішні вияви людських стосунків» [4, с. 180]. З упевненістю можна стверджувати, що від виконання етикету, тобто дотримання культури морального спілкування, правил пристойності у значній мірі залежить кар'єрний успіх перекладача.

Принцип *колегіальності* передбачає повагу між людьми, які займаються однією справою. Не дивлячись на індивідуальний характер перекладацької діяльності, перекладачам доводиться часто-густо вирішувати спільні завдання, працювати разом (наприклад, у синхронному перекладі), допомагати один одному. Тому професійний успіх спеціаліста нерідко залежить від того, як він будує свої стосунки із колегами. Колегіальність також є формою ставлення перекладача до особистості

інших людей, в цьому випадків – до колег.

Висновки. Отже, вивчення психолого-педагогічної та перекладознавчої літератури дозволило нам зробити такі висновки щодо структурно-компонентного складу етичної компетентності перекладача.

По-перше, на основі досліджень з суспільного призначення перекладу ми робимо висновок про перекладацьку діяльність як духовний вид діяльності, при якому важливим чинником є моральність.

По-друге, регулятором морального чинника перекладацької діяльності є професійна етика перекладача – сукупність норм і правил, що забезпечують професійну та особистісну цілісність спеціаліста.

По-третє, дотримання нормативної бази професійної етики перекладача передбачає сформованості специфічного набору його професійно важливих якостей.

По-четверте, нам вдалося проаналізувати сутність та внутрішній зміст структурних компонентів які базуються на принципах етичної компетентності перекладача. Це такі елементи як – *самовдосконалення, точність та повнота* перекладу, *нейтралітет, конфіденційність*, знання *етикету* як сукупності «правил поведінки та *колегіальність*».

Дотримання цих принципів, що входять до структури етичної компетентності перекладача сприяє не тільки його професійному розвитку, але й духовному, що є необхідно для успішного виконання ним своїх професійних обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. М. СПб.: Издательство «Союз», 2003. 288 с.

2. Андреев О.А. Духовное возрождение личности через анализ мировых религий. Сер. Психологический практикум. Ростов н/Д.: Феникс, 2003. 320 с.

3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність [Електронний ресурс]. Режим доступу: [<http://www.twirpx.com/file/147648>].

4. Лозовий В. О. Етика : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 224 с.

5. Мишаткина Т.В. Педагогическая этика: Учеб. пособие / Серия «Высшее образование». – Ростов н/Д: Феникс; Мн.: ТетраСистемс, 2004. 304 с.

6. Bowman J. (1998). The professional edge. Washington D. C: International City : County Management Association,. P. 159–164.

7. Ianinska S. (2003). Professionalism, Ethics, and Welfare Reform: The Importance of Ethical Competence. Midwest Research to Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education, – <http://www.alumni-osu.org>

8. McDowell, B. (2015). Ethics and excuses: The crisis in Professional responsibility. Westposrt, CT: Quorum Books, 2000 p.

9. Velasquez M. G. (2010). Business ethics: Concepts and cases. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002 p.

10. Wilkins D. (1995). Redefining the “professional” in professional ethics: An interdisciplinary approach to teaching professionalism. Law and contemporary problems, № 58. P. 241-258.

11.

<http://www.cyracom.org/Default.aspx?Pageld=204>

References

1. Alekseeva I.S. Professionalnyiy trening perevodchika: Uchebnoe posobie po ustnomu i pismennomu perevodu dlya perevodchikov i prepodavateley [Professional interpreter training:

Interpretation and translation tutorial for translators and teachers]. M. SPb.: Izdatelstvo «Soyuz», 2003. 288 s.

2. Andreev O.A. Duhovnoe vozrozhdenie lichnosti cherez analiz mirovyih religiy. Ser. Psihologicheskii praktikum [Spiritual rebirth of the individual through the analysis of world religions. Ser. Psychological workshop]. Rostov n/D.: Feniks, 2003. 320 s.

3. Ziazun I. A. Pedagogichna maisternist [Pedagogical skills], [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: [<http://www.twirpx.com/file/147648>].

4. Lozovyi V. O. Etyka : navch. Posib. [Ethics: textbook]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2005. 224 s.

5. Mishatkina T.V. Pedagogicheskaya etika: Ucheb. posobie / Seriya «Vyisshee obrazovanie» [Pedagogical ethics: Textbook. manual / Higher Education Series]. Rostov n/D: Feniks; Mn.: TetraSistems, 2004. 304 s.

6. Bowman J. (1998). The professional edge. Washington D. C: International City : County Management Association,. P. 159–164.

7. Ianinska S. (2003). Professionalism, Ethics, and Welfare Reform: The Importance of Ethical Competence. Midwest Research to Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education, – <http://www.alumni-osu.org>

8. McDowell, B. (2015). Ethics and excuses: The crisis in Professional responsibility. Westposrt, CT: Quorum Books, 2000 p.

9. Velasquez M. G. (2010). Business ethics: Concepts and cases. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002 p.

10. Wilkins D. (1995). Redefining the “professional” in professional ethics: An interdisciplinary approach to teaching professionalism. Law and contemporary problems, № 58. P. 241-258.

11. <http://www.cyracom.org/Default.aspx?Pageld=204>